

დავით იობიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

d.yo777bi@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: წმინდა წერილი, ტერმინოლოგიური სინონიმია, რჯული, აღთქმა

საღვთისმეტყველო ტერმინების სპეციფიკა და დამტკიცება ქართული ეკვივალენტები წმინდა წერილის ძველ ქართულ თარგმანებში

სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში *აღთქმა* განმარტებულია, როგორც *საზღვრის დადება*. მასთან *აღთქმა* არ არის *დაპირების*, *შეთანხმების* ცნების გამოხატველი (ორბელიანი 2013: 91). *სჯული* განმარტებულია, როგორც *სიტყვა* ან რაიმე *ბრძანება*, რომელიც უნდა შესრულდეს, ხოლო *შჯულის* სალექსიკონო სტატიაში მითითებულია, რომ იგი არის ღვთის მიერ მოსესთვის მიცემული ათი მცნება (ორბელიანი 2013: 162, 395).

ილია აბულაძის ძველი ქართული ენის ლექსიკონში *აღთქმა* განმარტებულია, როგორც: *დაპირება, აღთქმის დადება, აღიარება* (ლოცვა), *შჯული, პირობა, ზავი, ანდერძი*. *შჯულის* განმარტებაა: *კანონი, სარწმუნოება, აღთქმა, მოძღვრება, საშჯელი, სამართალი, დამცნილი* (დამცნება). თავის მხრივ, *დამცნილი* (დამცნება) განმარტებულია, როგორც: *შჯული, აღთქმა, დაბარება, ბრძანება*. მკვლევარს იქვე აქვს დამოწმებული კონტექსტები (აბულაძე 1973: 14, 118, 510).

დვორეცკის ძველბერძნულ-რუსულ ლექსიკონში დამტკიცება, *ი* განმარტებულია, როგორც: *განწყობა, მდგომარეობა, ანდერძი, შეთანხმება, აღთქმა* (ძველი აღთქმა, ახალი აღთქმა), ხოლო ტერმინის სპეციფიკა *ბ* ძირითადი მნიშვნელობებია: *დადგენილება, ჩვეულება, კანონმდებლობა, კანონი* (Дворецкий 1958: 369, 1138).

ბერძნული საღვთისმეტყველო ტერმინი დამტკიცება ლამპეს პატრისტიკულ ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც *ანდერძი, აღთქმა, ნება*. პატრისტიკულ ძეგლებში დამტკიცება გამოყენებულია წმინდა წერილის ძველი აღთქმისა და ახალი აღთქმის აღსანიშნავად (Lampe 1961: 348). ამავე ლექსიკონში სპეციფიკა განმარტებულია, როგორც: I. დადგენილი პრინციპი, ჩვეულება; II. კანონი: A. ადამიანური ან საერო კანონი (სამართა-

ლი); B. საღვთო კანონი: 1. ღვთის ზნეობრივი კანონი, 2. ბუნებითი კანონი, 3. ბუნების კანონი, 4. ადამისთვის მიცემული კანონი, 5. ნოესთვის, აბრაამისთვის, მოსესთვის მიცემული კანონი, რომლებიც დასრულდა ქრისტეს სწავლებით, 6. მოსეს კანონი, 7. ქრისტიანული კანონი, 8. ეკლესიის კანონები; C. ცოდვის კანონი; III. სხვადასხვა სახის წესი და სტანდარტი (Lampe 1961: 920-922).

საღვთისმეტყველო ტერმინები *νόμος* და *διδάχη* აქტიურად არის გამოყენებული წმინდა წერილის ძველბერძნულ ტექსტებში. ისინი ორი სხვადასხვა ცნების აღმნიშვნელი ტერმინებია. *νόμος* არის წესი, კანონი, რომელიც ღმერთისგან მიეცა ადამიანს. იგი განსაზღვრავს ადამიანის ღმერთთან, ადამიანთან და, ზოგადად, სამყაროსთან დამოკიდებულებას. *διδάχη* არის დაპირება, შეთანხმება, მისაგებელი, რომელიც უნდა მიიღოს ადამიანმა *νόμος*-ის აღსრულების შემდეგ. ამდენად, დასახელებული ტერმინები ცნებითად სრულიად გამიჯნულია ერთმანეთისგან, კერძოდ, *νόμος* არის შესასრულებელი, ხოლო *διδάχη* არის მისაგებელი, ანუ აღთქმული, რომელიც უნდა მიიღოს *νόμος*-ის აღსრულების შემდეგ. ამდენად, ბერძნულ საეკლესიო ტერმინოლოგიურ აპარატში საღვთისმეტყველო ტერმინები *διδάχη* და *νόμος* თავიანთი სემანტიკური დატვირთვით გამიჯნულია ერთმანეთისაგან, ისინი არ გადაფარავენ ერთმანეთს და გამოხატავენ კონკრეტულ ცნებებს. როდესაც აღსანიშნი არის ცნება *აღთქმა* (შეთანხმება დაპირება), აღმნიშვნელი ყოველთვის არის ტერმინი *διδάχη*, ხოლო, თუკი აღსანიშნია *რჯული* (შესასრულებელი წესი ან კანონი), აღმნიშვნელად ყოველთვის გვაქვს *νόμος*.

მასალის ანალიზი აჩვენებს, რომ ბერძნულისაგან განსხვავებული ვითარებაა ძველ ქართულ საეკლესიო ტერმინოლოგიურ აპარატში. ქართული ტერმინები *რჯული* და *აღთქმა* ხშირად გამოიყენება ბერძნული ტერმინის *διδάχη* შესატყვისად. ასეთ შემთხვევებში ისინი ერთი ცნების გამომხატველი ტერმინოლოგიური ერთეულებია და სემანტიკურად ენაცვლებიან ერთმანეთს. მეორე მხრივ, *რჯული* *νόμος*-ის უცვლელი შესატყვისია. ასეთ ვითარებაში, ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში *რჯული* ორი დამოუკიდებელი ბერძნული ტერმინის (*διδάχη* და *νόμος*) ეკვივალენტად გამოიყენება – იგი ზოგჯერ *νόμος*-ის ცნებას გადმოსცემს, ზოგჯერ კი – *διδάχη*-ს ცნებას.

სხვაგვარი ვითარებაა ტერმინის *νόμος* ქართულ შესატყვისთან მიმართებით, რომლის ქართული ეკვივალენტი უგამონაკლისოდ არის *რჯული*. შედეგად ვიღებთ ასეთ სურათს: ტერმინთან *διδάχη* მიმარ-

თებით გვაქვს ორი ქართული ეკვივალენტი – *აღთქმა* და *რჯული*, ხოლო *νόμος* ყოველთვის თარგმნილია, როგორც *რჯული*. ეს აჩვენებს იმას, რომ ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში არ არის განსაზღვრული ბერძნული ტერმინის დამჩიჟ ზუსტი ეკვივალენტი, ამიტომაც გადმოიცემა ის სინონიმური ტერმინოლოგიური ერთეულებით – *აღთქმა* / *რჯული*.

გელათის მთარგმნელობითი სკოლა სხვაგვარ სურათს აჩვენებს. გელათელ მთარგმნელ-მწიგნობრებთან მკაცრად არის განსაზღვრული ბერძნული ტერმინების ქართული ეკვივალენტები: დამჩიჟ ითარგმნება, როგორც *აღთქმა*, ხოლო *νόμος* – როგორც *რჯული*. აქ არ გვაქვს *აღთქმისა* და *რჯულის* სინონიმური გამოყენება, ისინი ცალ-ცალკე გადმოსცემენ დამოუკიდებელ ცნებებს.

ახალი აღთქმის ტექსტებიდან ნიმუშების განხილვისას ვიყენებთ ძველბერძნულ კრიტიკულ ტექსტს – THE GREEK NEW TESTAMENT, DEUTSCHE BIBELGESELLSCHAFT UNITED BIBLE SOCIETIES (Aland... 1994, IV revised edition). ნიმუშები ძველი აღთქმის ძველბერძნული ტექსტებიდან დამოწმებული გვაქვს „სეპტუაგინტას“ კრიტიკული გამოცემიდან (რედ. Alfred Rahlfs, 1979). ქართული ტექსტებისთვის ნიმუშები დამოწმებული გვაქვს წმინდა წერილის წიგნების კრიტიკული გამოცემებიდან. მათ აღვნიშნავთ იმავე პირობითი ნიშნებით, რომლებიც გამოცემლებს აქვთ მითითებული.

ქართულ ოთხთავში რამდენჯერმე არის გამოყენებული ლექსიკური ერთეული *აღთქმა*. ჩვენთვის საინტერესოა ისეთი შემთხვევები, როდესაც აღნიშნულ ლექსიკურ ერთეულს აქვს ტერმინოლოგიური დატვირთვა. ასეთი მასალის განხილვამდე ვაჩვენებთ *აღთქმის* არა-ტერმინოლოგიური მნიშვნელობით გამოყენების ნიმუშებს:

და მე აღვითქუამ თქუნ, ვითარცა მე აღვითქუა მამამან ჩემმან (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, ლკ. 22, 29, DECFGHIK). καθὺς διατίθειαι ὑμῖν καὶ ὡς διέθετο μοι ὁ πατήρ μου (Aland... 1994: 296, ლკ. 22, 29);

ანუ არა დრაჰკანი ერთი აღვითქუ შენ? (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, მთ. 20, 13, DECFGHIK).¹ οὐχὶ διψᾷς σου σὺ ἐφάσθης μοι (Aland... 1994: 75, მთ. 20, 13);

¹ ნიმუშებში წარმოდგენილია FG ვერსია. მიუხედავად იმისა, რომ პარალელური ვერსიები განსხვავებულადაც იკითხება ვარიანტების დამოწმებისას აქცენტს ვაკეთებთ ჩვენთვის საინტერესო ლექსიკურ ერთეულზე. მაგალითად, HIK-ში გვაქვს: *ანუ არა ერთი დრაჰკანი აღვითქუ შენ?* ვერსიებს შორის ასეთი განსხვავებების ასახვას ჩვენი კვლევა არ ითვალისწინებს.

ფიცით აღუთქუა მას მიცემად, რადგა ითხოვს (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, მთ. 14, 7, DECFGHIK). ὅθεν μεθ' ὅρκου ἀπολόγησεν αὐτὴν δοῖναι ὃ ἐὰν αἰτήσῃται (Aland... 1994: 53, მთ. 14, 7);

და აღუთქუა მათ თითოეულად სასყიდელი (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, მთ. 20, 2 DECFGHIK). συμφωνήσας δὲ μετὰ τῶν ἐργατῶν ἐκ δηναρίου (Aland... 1994: 74, მთ. 20, 2);

აღუთქუეს მას მიცემად ვეცხლი (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, მრ. 14, 11, DECFGHIK). ἐπηγγείλαντο αὐτῷ ἀργύριον δοῖναι (Aland... 1994: 177, მრ. 14, 11);

აღუთქუეს მას ვეცხლი მიცემად (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, ლკ. 22, 5, DEFGHIK). συνέθεντο αὐτῷ ἀργύριον δοῖναι (Aland... 1994: 294, ლკ. 22, 5);

და აჰა ესერა მე მოგივლინო თქუენ აღთქუმად იგი მამისა ჩემისაჲ (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, ლკ. 24, 49, DECFGHIK). καὶ [ἰδοὺ] ἐγὼ ἀποστέλλω τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς μου ἐφ' ὑμᾶς (Aland... 1994: 311, ლკ. 24, 49).

აღთქმას რომ შეთანხმების (შეთქმულების) მნიშვნელობა აქვს, კარგად ჩანს ასეთ ნიმუშში: რამეთუ შეთქმულ იყვნეს ჰურიანი, რადთა აღ-თუ ვინმე-იაროს იგი ქრისტედ, კრებულისაგან განჯადონ იგი (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, ინ. 9, 22, DEFGHIK). *რამეთუ აღთქუმა ეყო ჰურიათა მათგან: უკუეთუ აღ-ვინმე-იაროს იგი ქრისტედ, გან-ჯდეს კრებულისაგან* (შანიძე 1945, ინ. 9, 22, C). ἥδη γὰρ συνετέθειντο οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα ἐὰν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν ἀποσυνάγωγος γένηται (Aland... 1994: 356, ივ. 9, 22).

წმინდა წერილში დიახიკ ხშირად იხმარება ტერმინოლოგიური ფუნქციით. ქართულ ტექსტებში დიახიკ-ს თარგმნისას მერყეობა შეინიშნება. მისი ეკვივალენტი სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულია. მაგალითად, დიახიკ თარგმნილია როგორც *შჯული*:

რამეთუ ესე არიან ორნი იგი შჯულნი (მოწენიძე... 1974, გალ. 4, 24, ABCD). αὗται γὰρ εἰσιν δύο διαθήκαι (Aland... 1994: 648, გალ. 4, 24);

რომელმან-იგი შემძლეზელ გუყვნა ჩუენ მსახურებად ახლისა შჯულისა (მოწენიძე... 1974, 2 კორ. 3, 6, ABCD). ὃς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καὶ νῦν διαθήκης (Aland... 1994: 616, 2 კორ. 3, 6);

რამეთუ ვიდრე დღენდელად დღედმდე იგივე საბურველი საკითხავს მას ძუელისა შჯულისასა ჰგიეს აღუძარცუველად (მოწენიძე... 1974, 2 კორ. 3, 14, ABCD). ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον ἡμέρας τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπιπλὴν ἄναγνώσει τῆς παλαιᾶς διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον

(Aland... 1994: 616, 2 კორ. 3, 14);

ყოფად წყალობის მამათა ზუენთა თანა და მოვსენებად შჯულისა წმიდისა მისისა (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, ლკ. 1, 72, DEFG). ποιῆσαι ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ μυησθῆναι διαθήκης ἀγίας αὐτοῦ (Aland... 1994: 199, ლკ. 1, 72). გიორგი მთაწმინდელისა და ადიშის რედაქციებში დიათიკე თარგმნილია, როგორც *აღთქმა: ყოფად წყალობის მამათა ზუენთა თანა და მოვსენებად აღთქმისა წმიდისა მისისა* (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, ლკ. 1, 72, CHIK).

როდესაც სათარგმნი ერთეულია დიათიკე, *აღთქმა* და *შჯული* ხშირად ენაცვლება ერთმანეთს, მათ შორის – ერთსა და იმავე კონტექსტში:

ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქმისა (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, მათ. 26, 28, DECFGHIK). τοῦτο γάρ ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης (Aland... 1994: 102, მთ. 26, 28);

ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა შჯულისა (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, მრ. 14, 24, DECFGHIK). τοῦτο ἐστιν τὸ αἷμά μου τῆς διαθήκης (Aland... 1994: 178, მრ. 14, 24);

ესე სასუმელი – ახალი შჯული სისხლისა ჩემისა (შანიძე 1945, იმნაიშვილი 1979, ლკ. 22, 20, DECFGHIK). τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματι μου (Aland... 1994: 295, ლკ. 22, 20);

ესე სასუმელი ახალი შჯული არს სისხლისა ჩემისა (მოწენიძე... 1974, 1 კორ., 11, 25, ABCD). τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστιν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι (Aland... 1994: 593, 1 კორ. 11, 25);

რომელმან ძღ ღმრთისა შეურაცხ-ყოს და სისხლი იგი აღთქმისა არაღირსად შეჰრაცხოს (მოწენიძე... 1974, ებრ. 10, 29, ABCD). ὁ τὸν σὺν τοῦ θεοῦ καταπατήσας καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος (Aland... 1994: 762, ებრ. 10, 29);

რომელმან აღმოიყვანა მკუდრეთით მწყემსი იგი ცხოვართა დიდი სისხლითა მით აღთქმისადათა საუკუნოთა (მოწენიძე... 1974, ებრ. 13, 20, ABCD). ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου (Aland... 1994: 772, ებრ. 13, 20);

კიდობანი იგი შჯულისა ... და ვიცარნი იგი შჯულისანი (მოწენიძე... 1974, ებრ. 9, 4, ABCD). τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης ... καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης (Aland... 1994: 756, ებრ. 9, 4);

და იხილვა კიდობანი იგი აღთქმისა ღმრთისა ტაძარსა შინა მისსა (იმნაიშვილი 1961, გამოც. 11, 19, გიორგ. რედ.). καὶ ᾤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ (Aland... 1994: 857, აპოკ. 11, 19);

და *შჯულისა მის ახლისა შუვა-მდგომელისა იესუმსა* (მოწენიძე... 1974, ებრ. 12, 24, ABCD). καὶ διαθήκης νέας μεσίτη Ἰησοῦ (Aland... 1994: 769, ευρ. 12, 24).

ზემოთ დასახელებული ნიმუშები წმინდა წერილის სხვადასხვა წიგნიდანაა დამოწმებული. განხილულ ნიმუშებში *διαθήκη*-ს ქართული ეკვივალენტის განსაზღვრის თვალსაზრისით ტერმინოლოგიური მერყეობა შეინიშნება. ერთსა და იმავე კონტექსტშიც კი ბერძნული ტერმინი *διαθήκη* ქართულ თარგმანებში გადმოცემულია ორი ტერმინოლოგიური შესატყვისით – *რჯული* და *აღთქმა*. ეს გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ აღნიშნული ლექსიკური ერთეულები ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში ტერმინოლოგიური სინონიმებია.

აღთქმისა და *შჯულისა* მონაცვლეობაა ისეთ შემთხვევებშიც, როდესაც დიაჩნა რამდენჯერმე მეორდება ერთ მსჯელობაში:

...და აღვასრულო სახლსა მას ზედა ისრაჴლისასა და სახლსა მას ზედა იუდაისსა აღთქმად ახალი, არა აღთქმისა მისებრ, რომელი იგი აღუთქუ მამათა მათთა ... რამეთუ იგინი არა დაადგრეს შჯულისა ჩემსა... რამეთუ ესე არს აღთქმად... (მოწენიძე... 1974, ებრ. 8, 8-10, ABCD). ...καὶ συντελέσθω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα διαθήκην καινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν ... ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου... ὅτι αὐτὴ ἡ διαθήκη... (Aland... 1994: 755, ευρ. 8, 8-10);

და ამისთვის ახლისა აღთქმისა შუვა-მდგომელ არს, რამთა სიკუდილი რად მოიწიოს გამოსაქსრად პირველისა მის შჯულისა გარდასრულთა (მოწენიძე... 1974, ებრ. 9, 15, ABCD). καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἔστίς, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων (Aland... 1994: 758, ευρ. 9, 15).

ამავე ტექსტის შემდეგ ნაწილში კიდევ ორჯერ იხმარება დიაჩნა და მის შესატყვისად სხვადასხვა ლექსიკური ერთეული გვაქვს. სრული ტექსტი: და ამისთვის ახლისა აღთქმისა შუა-მდგომელ არს, რამთა სიკუდილია მოიწიოს გამოსაქსრად პირველისა მის შჯულისა გარდასრულთა, აღთქმად იგი მოიღონ ჩინებულთა მათ საუკუნოდსა მის მკვდრობისათა; რამეთუ სადა-იგი წიგნის წერად არს, სიკუდილი უნებლიად ზედა-აც წიგნისმწერალსა მას, რამეთუ ანდერძი დაწერილი მკუდართა შემდგომადლა მტკიცე არს; უკუეთუ არა, ვერსადა მტკიცე არნ, ვიდრე ცოცხალლა არნ ანდერძისმწერალი იგი (მოწენიძე... 1974, ებრ. 9, 15-17, ABCD). καὶ διατὶ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἔστίς ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ δια-

θήκη παραβάσεων τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας; ὅπου γὰρ διαθήκη θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διαθεμένος (Aland... 1994: 758, ευρ. 9, 15-17).

როგორც გამოჩნდა, ქართულ ტექსტში დიაθήკი-ს შესატყვისად გვაქვს: *აღთქმა, შჯული, წიგნი, ანდერძი*. ამავე ტექსტში გამოყენებულია ლექსიკური ერთეულები დიაθεμένოს და დიაθέμενος. ქართულ თარგმანში ორივე ერთეული სხვადასხვა სიტყვითაა გადმოღებული – *წიგნისმწერალი, ანდერძისმწერალი*. აქ დიათ ფუძის შესატყვისებია *წიგნი* და *ანდერძი*. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მწიგნობარი გაურბის ტავტოლოგიას და კეთილხმოვანებისათვის სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულით გადმოაქვს ტერმინი დიაθήკი. ამ ვარაუდს აბათილებს ტერმინის ნóმოს ქართულ თარგმანში გადმოღების ნიმუშები. ისეთ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ნóმოს ერთ წინადადებაში გამოყენებულია რამდენჯერმე, იგი ყოველთვის გადმოდის ერთი ტერმინოლოგიური შესატყვისით – შჯული:

რომელი ძვრსა იტყოდის ძმისათჳს და განიკითხვიდეს ძმასა თჳსსა, განიკითხავს შჯულსა და სჯის შჯულსა; უკუეთუ შჯულსა ჰსჯი, არა ხარ მყოფელ შჯულისა, არამედ განმკითხველ (ლორთქიფანიძე 1956, იაკ. 4, 11, ABCD). *μη καταλαβείτε ἀλλήλων ἀδελφοὶ ὁ καταλαλῶν ἀδελφὸν ἢ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καταλαλεῖ νόμου καὶ κρίνει νόμον εἰ δὲ νόμον κρίνεις οὐκ εἶ ποιητῆς νόμου ἀλλὰ κριτῆς* (Aland... 1994: 781, იაკ. 4, 11);

რამეთუ წარმართთა, რომელთა შჯული არა აქუს, და ბუნებითსა მას შჯულსა ჰყოფდეს; ამათ რამეთუ შჯულ არა აქუს, თავისა თჳსისათჳს შჯულ არიან (მოწენიძე... 1974, რომ. 2, 14 ABCD). *ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἔαυτοῖς εἰσιν νόμος* (Aland... 1994: 523, რომ. 2, 14);

და უწყით, რამეთუ არა განმართლდების კაცი საქმეთაგან შჯულისათა ... რადთა განმართლდეთ სარწმუნოებითა ქრისტესითა და არა საქმეთაგან შჯულისათა, რამეთუ საქმეთაგან სჯულისათა არა განმართლდეს ყოველი ჯორციელი (მოწენიძე... 1974, გალ. 2, 16, ABCD). *εἰδότες [δὲ] ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου ... ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου ὅτι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σάρξ* (Aland... 1994: 642, გალ. 2, 16);

რამეთუ შჯული რისხვასა შეიქმს, ხოლო სადა არა არს შჯული, მუნ არცა შჯულისა გარდასლვაჲ (მოწენიძე... 1974, რომ. 4, 15, ABCD).

ὁ γὰρ νόμος ὀργῇν κατεργάζεται· οὐ δὲ οὐκ ἔστιν νόμος οὐδὲ παρὰβασίς (Aland... 1994: 529, ρομ. 4, 15).

დამოწმებულ ნიმუშებში ჩანს, რომ მწიგნობარი არ გაურბის ტავ-ტოლოგიას. ამის მიზეზი უნდა იყოს ის, რომ მის ცნობიერებასა და ტერმინოლოგიურ აპარატში სომოც-ის უცვლელი შესატყვისია შჯუ-ლი. დომოქო-სთვის ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში ერთადერთი შესატყვისი ჯერ კიდევ არ არის განსაზღვრული, ამიტომაც მის შესატყვისად გამოიყენება სხვადასხვა ლექსიკური ერთეული.

როგორც ზემოთ გამოჩნდა, ბერძნული ტერმინის სომოც-ის ერთადერთი შესატყვისია შჯული. რამდენიმე ნიმუში:

რამეთუ შჯულისა თჳნიერ ცოდვად მკუდარ იყო (მოწენიძე... 1974, რომ. 7, 8, ABCD). *χαρὶς γὰρ νόμου ἀμαρτία νεκρά* (Aland... 1994: 535, ρομ. 7, 8);

რამეთუ საქმეთაგან შჯულისათა არა განმართლდეს ყოველი ჳორციელი წინაშე მისა, რამეთუ შჯულისაგან არს გამოცნობად ცოდვისად (მოწენიძე... 1974, რომ. 3, 20, ABCD). *διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ* *δια* *γὰρ νόμου ἐπιπύγασις ἀμαρτίας* (Aland... 1994: 526, ρομ. 3, 20);

რამეთუ შჯულისა მოწევნადმდე ცოდვად იყო სოფელსა შინა და ცოდვად იგი არად შერაცხილ იყო, რამეთუ არღა იყო შჯული (მოწენიძე... 1974, რომ. 5, 13, ABCD). *ἄχρι γὰρ νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ ἀμαρτία δὲ οὐκ ἔλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου* (Aland... 1994: 531, ρομ. 5, 13);

...რომელი აღუთქუა სახლსა ისრაჴლისასა შემდგომად დღეთა ამათ, იტყჳს უფალი: მივსცნე შჯულნი ჩემნი... (მოწენიძე... 1974, ებრ. 8, 10, ABCD). *...ἦν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, λέγει κύριος· διδοὺς νόμους μου...* (Aland... 1994: 755, ეფ. 8, 10);

ესე არს აღუთქმად ჩემი, რომელი აღუთქუა მათ შემდგომად დღეთა ამათ, იტყჳს უფალი: მივსცნე შჯულნი ჩემნი (მოწენიძე... 1974, ებრ. 10, 16, ABCD). *αὕτη ἡ διαθήκη ἦν διαθήσομαι προπρὸς αὐτοὺς μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, λέγει κύριος· διδοὺς νόμους μου* (Aland... 1994: 761, ეფ. 10, 16);

იგულე, თავი შენი შეხებასა შინა კეთრისასა დაიცვა ფრიად ქმნად ყოველთაებრ შჯულისა (ბიბლია 2017, 2 რჯ. 24, 8, G). *Πρόσεχε σεαυτῷ ἐν τῇ ἀφ᾽ ἧς λέπρας· φυλάξῃ σφόδρα ποιεῖν κατὰ πάντα τὸν νόμον* (Rahlfs 1979, დევ. 24, 8). ამ ფრაგმენტის სხვა ქართულ რედაქციებში ტერმინი *შჯული* არ დასტურდება: *კრძალე თავსა შენსა, იგულე, ერიდებოდე კეთროვანებისაგან, დაიმარხო და ჳყო* (ბიბლია 2017, 2 რჯ. 24, 8, BDES).

ბერძნული ტერმინის დიაჩნიკ ქართულად თარგმნასთან დაკავშირებით განსხვავებული მიდგომა აქვს გელათის სამწიგნობრო სკოლის მთარგმნელობით ტრადიციას. გელათელ მთარგმნელ-მწიგნობრებს მკაცრად ჰქონდათ განსაზღვრული ბერძნული დიაჩნიკ-ს ტერმინოლოგიურ შესატყვისი. გელათურ თარგმანებში დიაჩნიკ-ს შესატყვისად გვაქვს *აღთქმა*, სხვა ქართულ რედაქციებში – *შჯული*:

დღესა შაბათსა დააგოდით წინაშე უფლისა მარადის ძეთაგან ისრაელისათა შჯულად საუკუნოდ (ბიბლია 2017, ლევ. 24, 8, AKSB).

დღესა შაბათსა დააგოდით წინაშე უფლისა მარადის ძეთაგან ისრაელისათა შჯულად საუკუნოდ (ბიბლია 2017, ლევ. 24, 8, AKSB).

τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων προσήσεται ἕναυτι κυρίου διὰ παντός ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ διαθήκην αἰώνιον (Rahlfs 1979, λευ. 24, 8).

და გითხრობდა თქუენ მცნებათა მათ, რომელ-იგი გამცნო თქუენ ყოფად მისა (ბიბლია 2017, 2 რჯ. 4, 13, ABEKS).

და მიგიტხრა თქუენ აღთქუამა თვისი, რომელ გამცნო თქუენ ქმნად (ბიბლია 2017, 2 რჯ. 4, 13, G).

καὶ ἀνήγγειλεν ὑμῖν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, ἣν ἐνετείλατο ὑμῖν ποιεῖν (Rahlfs 1979, δευτ. 4, 13).

და არა თუ თქუენ ხოლო დაგიდებ მცნებასა ამას სჯულისასა (ბიბლია 2017, 2 რჯ. 29, 13, BDES).

და არა თქუენ მხოლო-თა აღგიტქუამ მე აღთქუმასა ამას (ბიბლია 2017, 2 რჯ. 29, 13, G).

καὶ οὐχ ὑμῖν μόνοις ἐγὼ διατίθειμαι τὴν διαθήκην ταύτην (Rahlfs 1979, δευτ. 29, 13).

საიდუმლო სერობაზე ევქარისტის საიდუმლოს დაწესების დროს მაცხოვრის მიერ წარმოთქმული სიტყვები ჩაწერილია მათეს, მარკოზისა და ლუკას სახარებებში. ზემოთ სახარების ტექსტებიდან დავიმოწმეთ აღნიშნული ფრაგმენტი, რომელშიც დიაჩნიკ-ს შესატყვისია *აღთქმა* და *შჯული*. ევქარისტის დაწესების ფორმულა ასახულია პეტრეს, იაკობის, იონესა (ოქროპირი) და ბასილის ლიტურგიებში. ქვემოთ დამოწმებულ ტექსტებში ჩანს, რომ მხოლოდ გელათური ტრადიცია (K-657) თარგმნის დიაჩნიკ-ს, როგორც *აღთქმას*, სხვა რედაქციებში გვაქვს *შჯული*:

Sin 89 (B) (XII ს.)	S 4980 (C) (XII ს.)	K-657 (XVI ს.)
სუთ ამისგან თქუენ ყოველთა, ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა შჯულისად (ქაჯაია 1992: 290, 9-10, ბას. ლიტ.).	[სუთ ამისგან] თქუენ ყოველთა, ესე არს სის- ხლი ჩემი ახლისა [შჯული]სად (ქაჯაია 1992: 310, 34-35, ბას. ლიტ.).	სუ[თ] ამისგან ყო- ველთა, ესე არს სის- ხლი ჩემი ახლისა აღ- თქუმისა (კაკიაშვი- ლი 2016: 130, ბას. ლიტ.).
Sin. geo. 89/o (XII ს.) სუთ ამისგანი თქუენ ყოველთა, ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა შჯულისად (კაკიაშ- ვილი 2016: 180, იოან. ლიტ.).		K-657 (XVI ს.) სუთ ამისგან ყოველ- თა, ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქუ- მისა (კაკიაშვილი 2016: 198, იოან. ლიტ.).
Sin.geo 26/N; (IX-X სს.) Graz 2058/4; Prague DJ VI 1 (X ს.)	Borg. iber. 7 (XIII-XIV სს.) A81 (XVIII ს.)	
სუთ ამისგანი თქუენ ყოველთა, რამეთუ ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა შჯულისად (კაკიაშვილი 2016: 25, 51, იაკ. ლიტ.).	მიიღეთ და სუთ ამის- გან ყოველთა, რამე- თუ ესე არს სასუმელი სისხლისა ჩემისად, ახალი და საუკუნოდ შჯული (კაკიაშვილი 2016: 84, 91, პეტ. ლიტ.).	
არსებობს მცირე გამოწაკლისი, როდესაც გელათურ თარგმანში <i>და- მჩიჲ</i>-ს შესატყვისად ნაცვლად აღთქმისა, გვაქვს <i>შჯული</i> და <i>ანდერძი</i>: <i>და-თუ-იმარხოთ შვილთა შენთა შჯული ჩემი და წამებანი ჩემნი</i> (ბიბლია 2017, ფს. 131, 12, ABCDEFGHL). ἔὰν φυλάξανται οἱ υἱοὶ σου τὴν დამήκην μου καὶ τὰ μαρτύριά μου ταῦτα (Rahlfs 1979, ფს. 131, 12); <i>მიყო კელი მისი, რამთამცა მიაგო მათ, რამეთუ მათ შეაგინეს</i> <i>შჯული მისი</i> (ბიბლია 2017, ფს. 54, 21, ABCDEFGHL). ἐξέτεινεν τὴν		

χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ ἀποδιδοῖν· ἐβέβηλσεν τὴν διαθήκην αὐτοῦ (Rahlfs 1979, ფს. 54, 21);

წყეულ იყავნ კაცი იგი, რომელმან არა ისმინნეს სიტყუანი ამის მჯულისანი (ბიბლია 2017, იერ. 11, 3 OJ). *წყეულ იყავნ კაცი, რომელმან არა ისმინნეს სიტყუანი ამის ანდერძისანი* (ბიბლია 2017, იერ. 11, 3, GW). Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὅς οὐκ ἄκισσεται τῶν λόγων τῆς διαθήκης ταύτης (Rahlfs 1979, იერ. 11, 3). მსგავსი ნიმუშები იშვიათი გამონაკლისია, რომელიც საერთო ტენდენციას ვერ ცვლის.

განხილულმა მასალამ ცხადყო:

- ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში ბერძნული საღვთისმეტყველო ტერმინის დამჩიქი ზუსტი შესატყვისი არ არის განსაზღვრული. ის ქართულ თარგმანებში გადმოდის სხვადასხვა შესატყვისობით: *აღთქმა*, *მჯული*, *მცნება*, *წიგნი*, *ანდერძი*;
- გელათური რედაქციის თარგმანებში დამჩიქი-ს შესატყვისად განსაზღვრულია ერთი ტერმინი – *აღთქმა* (მცირე გამონაკლისის გარდა);
- ქართულ მთარგმნელობით ტრადიციაში, მათ შორის გელათურში, ბერძნული საღვთისმეტყველო ტერმინისთვის *ισμὸς* მკაცრად არის განსაზღვრული ქართული ეკვივალენტი. მისი ერთადერთი, უცვლელი შესატყვისია *მჯული*.

ლიტერატურა

- აბულაძე 1973 – ილია აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი.
- ბიბლია 2017 – ძველი აღთქმა, კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, თბილისი.
- იმნაიშვილი 1961 – ივანე იმნაიშვილი, იოვანეს გამოცხადება და მისი თარგმანება, თბილისი.
- იმნაიშვილი 1979 – ივანე იმნაიშვილი, ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია, თბილისი.
- კაკიაშვილი 2016 – ბასილი კაკიაშვილი, ჟამისწირვათა კრებული ძველი ქართული ხელნაწერების მიხედვით, ბუდაპეშტი.
- ლორთქიფანიძე 1956 – ქეთევან ლორთქიფანიძე, კათოლიკე ეპისკოპოსის ქართული ვერსიები X-XIV საუკუნეთა ხელნაწერების მიხედვით, თბილისი.

- ორბელიანი 2013 – სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა ქართული, რომელ არს ლექსიკონი, თბილისი.
- ქაჯაია 1992 – ნინო ქაჯაია, ბასილი კესარიელის თხზულებათა ძველი ქართული თარგმანები, თბილისი.
- შანიძე 1945 – აკაკი შანიძე, ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით, თბილისი.
- ძოწენიძე... 1974 – ქეთევან ძოწენიძე, კორნელი დანელია, პავლეს ეპისტოლეთა ქართული ვერსიები, თბილისი.
- Дворецкий 1958 – Иосиф Дворецкий, Древнегреческо-русский словарь, Т. I-II, Москва.
- Aland... 1994 – B. Aland..., The Greek New Testament, Stuttgart.
- Lampe 1961 – G. Lampe, A Patristic Greek Lexicon. Oxford.
- Rahlfs 1979 – Alfred Rahlfs, *Septuaginta*, All rights reserved. Stuttgart.

Davit Iobidze

Akaki Tsereteli State University

d.yo777bi@gmail.com

Keyword: Holy Scripture, terminological synonym, law, covenant

Georgian Equivalents of the Theological Terms νόμος and διαθήκη in Ancient Georgian Translations of the Holy Scriptures

Summary

This research aims to explore and analyze the Georgian equivalents of theological terms (νόμος, διαθήκη) found in ancient scripture translations.

The Greek theological term διαθήκη, ἡ is defined in Lampe's Patristic Dictionary as *testament, covenant, or will*. In sacred theological writings, διαθήκη refers to both the Old and New Testaments of the Holy Scripture (Lampe1961: 348).

The Greek theological term *νόμος*, *ó* is defined in Lampe's Patristic Dictionary as follows: I. An established principle or custom; II. Law: A. Human or secular law (law); B. Divine Law: 1. God's moral Law, 2. Natural Law, 3. The Law of Nature, 4. The law given to Adam, 5. The law given to Noah, Abraham, and Moses, culminating in the teaching of Christ, 6. The Law of Moses, 7. The Christian law, 8. The laws of the Church; C. The law of sin; III. Various rules and standards (Lampe 1961: 920-922).

In Greek ecclesiastical terminology, the theological terms *διαθήκη* and *νόμος* maintain separate meanings, devoid of overlap, and convey specific concepts.

The analysis of the material reveals a difference in ancient Georgian ecclesiastical terminology. The Georgian terms *რჯული* (law) and *აღთქმა* (covenant) are frequently used to translate the Greek term *διαθήκη*. In these instances, they function as terminological units expressing a single concept, with some semantic overlap. Conversely, *რჯული* (law) consistently translates to *νόμος*. In this context, the Georgian translation tradition employs the term *რჯული* (law) as the equivalent of two distinct Greek terms (*διαθήκη* and *νόμος*): It may convey the concept of *νόμος* or *διαθήκη*, depending on the context.

The situation differs concerning the Georgian equivalent of the term *νόμος*, which consistently translates to *რჯული* (law). Consequently, while *διαθήκη* has two Georgian equivalents – *აღთქმა* (covenant) and *რჯული* (law), *νόμος* is uniformly translated as *რჯული* (law). This observation suggests that within the Georgian translation tradition, the precise equivalent of the Greek term *διαθήκη* lacks definition, thus being rendered by synonymous terminological units – *აღთქმა* (covenant) | *რჯული* (law).

The Gelati school of translations offers a different perspective. The Georgian equivalents of the Greek terms were determined with the assistance of Gelati translator-scribes. Specifically, the term *διαθήκη* is translated as *აღთქმა* (covenant), while *νόμος* is rendered as *რჯული* (law). Importantly, it's worth noting that *აღთქმა* (covenant) and *რჯული* (law) are not used interchangeably, as they convey distinct concepts.